

УДК 378.016:2-4:378.6(477)ПАУ
DOI 10.32755/sjeducation.2026.01.355

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ
ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ КАПЕЛАНСТВА»
В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ АКАДЕМІЇ УКРАЇНИ**

Щербина Наталія Олексіївна, кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки та професійної етики
гуманітарного факультету (очної та заочної форми навчання),
Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,
e-mail: natalboyko@gmail.com)
Researcher ID: KHU-4191-2024
ORCID: 0009-0002-5573-0505

Стаття присвячена аналізу ефективності впровадження навчальної дисципліни «Основи капеланства» в Пенітенціарній академії України. Нагальність вивчення курсу зумовлена реформуванням пенітенціарної системи в напрямі її гуманізації та впровадження європейських стандартів поводження із засудженими.

Метою статті є аналіз результатів та ефективності впровадження навчальної дисципліни «Основи капеланства» в Пенітенціарній академії України, визначення значення курсу на формування професійних компетентностей майбутніх пенітенціарних психологів.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації методичних підходів до викладання капеланства для здобувачів вищої освіти, що раніше не мало достатнього висвітлення у вітчизняній педагогіці.

Методологічну основу дослідження становить синергетичний підхід, принципи крос-культурності, поліконфесійності та релігійної толерантності. В емпіричній частині дослідження використано комплекс методів: педагогічне спостереження, самоаналіз викладача, аналіз есе здобувачів та результати анонімного анкетування здобувачів освіти денної та заочної форм навчання.

Встановлено, що впровадження навчальної дисципліни супроводжувалося певною психологічною трансформацією здобувачів, проте впродовж вивчення курсу ставлення здобувачів вищої освіти змінювалося на усвідомлення необхідності цієї дисципліни й практичному значенні вивченого. Практикоорієнтованість навчання дозволила здобувачам освіти моделювати професійні ситуації та засвоювати етику міжкультурних взаємин. Релігієзнавчий компонент сприяв формуванню здатності майбутніх пенітенціаріїв розрізняти деструктивні релігійні впливи та маніпулятивні технології (зокрема ідео-

логію «руського міру»), що надзвичайно важливо як для формування громадянської позиції, так і для використання у професійній діяльності.

Ключові слова: пенітенціарна система, ресоціалізація, капеланство, душпастирська опіка, духовні цінності, релігійна толерантність.

FROM THE EXPERIENCE OF IMPLEMENTING THE COURSE 'FUNDAMENTALS OF CHAPLAINCY' AT THE PENITENTIARY ACADEMY OF UKRAINE

Shcherbyna Nataliia, PhD of Historical Sciences,
Associate Professor of the Department of Department
of Pedagogy and Professional Ethics of the Faculty
of Humanities (full-time and part-time education),
Penitentiary Academy of Ukraine
(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine,
e-mail: natalboyko@gmail.com)
Researcher ID: KHU-4191-2024
ORCID: 0009-0002-5573-0505

The article analyses the effectiveness of introducing the academic discipline 'Fundamentals of Chaplaincy' at the Penitentiary Academy of Ukraine. The urgency of studying the course stems from the reform of the penitentiary system towards its humanisation and the introduction of European standards for the treatment of convicts.

The purpose of the article is to analyse the results and effectiveness of the implementation of the academic discipline 'Fundamentals of Chaplaincy' at the Penitentiary Academy of Ukraine, to determine the significance of the course for the formation of professional competencies of future penitentiary psychologists.

The scientific novelty of the study lies in the systematisation of methodological approaches to teaching chaplaincy to higher education students, which has not been sufficiently covered in domestic pedagogy before.

The methodological basis of the study is a synergistic approach, grounded in the principles of cross-culturalism, multi-confessionalism, and religious tolerance. The empirical part of the study uses a set of methods: pedagogical observation, teacher self-analysis, analysis of students' essays, and the results of an anonymous survey of full-time and part-time students.

It was established that the introduction of the academic discipline was accompanied by a certain psychological transformation among students, but during the course, their attitude shifted to an awareness of the discipline's necessity and the practical significance of what they had learned. The practical orientation of the training allowed students to model professional situations and learn the ethics of intercultural relations. The religious studies component contributed to the development of future penitentiary officers' ability to distinguish between destructive religious influences and manipulative technologies (in particular,

the ideology of the 'Russian world'), which is extremely important both for the formation of a civic position and for professional activities.

Key words: *penitentiary system, resocialisation, chaplaincy, pastoral care, spiritual values, religious tolerance.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку української пенітенціарної системи дедалі більше набуває значення її гуманізація, приведення у відповідність до європейських норм і стандартів. Вочевидь, головним показником ефективності пенітенціарної системи є успішна ресоціалізація й зміна людини, яка вчинила злочин. У цьому процесі вагомим значення набуває внутрішнє оновлення людини, зміна її світогляду й цінностей. Для певної частини засуджених і духовність є тим фундаментом, який стане поштовхом до змін. Це зумовлює потребу в підготовці майбутніх фахівців пенітенціарної системи, які мають відповідні знання й компетентності для належного використання духовної складової у процесі ресоціалізації, що й зумовило потребу запровадження нової навчальної дисципліни – «Основ капеланства» в Пенітенціарній академії України. Тож після першого року впровадження і викладання доречно зробити аналіз ефективності впровадження нового курсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одними з перших праць з цієї проблематики є студії І. Пахомова, який підкреслював позитивний вплив капеланів на засуджених, звертався до міжнародного досвіду капеланського служіння [3]. Концептуальні засади викладання курсу були представлені авторкою у статті «Формування крос-культурної компетентності майбутніх фахівців ДКВС під час вивчення навчальної дисципліни „Основи капеланства”» [6].

Основними джерелами з цієї тематики слугують наукові дослідження практиків – пенітенціарних капеланів. В. Когут, автор підручника для капеланів та християн-волонтерів, здійснив аналіз історії капеланства в різних сферах, зокрема і в пенітенціарній [2]. В. Когут виклав практичні поради для капеланів і волонтерів, які здійснюють духовну опіку в місцях позбавлення волі [2]. Цінним джерелом з вивчення історії пенітенціарного капеланства в Україні, поширення досвіду душпастирської опіки

в'язнів є праця К. Пантелея, Р. Гаранджи та О. Нестора «Капеланство: в'язниця, армія, лікарня, поліція: підручник для капеланів та християн-волонтерів», яка дає змістовну характеристику капеланському служінню в місцях позбавлення волі представників Української греко-католицької церкви в історичному екскурсі й до сьогодні [3]. Питання правового регулювання душпастирської опіки в'язнів містять праці В. В. Співака [8], В. О. Співак [6]. В. В. Співак окреслив напрями діяльності релігійних діячів у місцях позбавлення волі [8]. Студія В. О. Співак присвячена правовим засадам здійснення душпастирської опіки в пенітенціарній системі України [6].

Проте на сьогодні відсутня методична література, орієнтована на здобувачів вищої освіти й спрямована на формування необхідних компетентностей, необхідних майбутнім фахівцям пенітенціарної системи, що й зумовлює актуальність порушеної проблеми.

Метою статті є аналіз результатів та ефективності впровадження навчальної дисципліни «Основи капеланства» в Пенітенціарній академії України, визначення значення цього курсу на формування професійних компетентностей майбутніх пенітенціарних психологів.

Методологія дослідження. Емпіричні методи дослідження, представлені педагогічним спостереженням, педагогічним самоаналізом, вивченням результатів робіт здобувачів освіти, а також анкетуванням, яке містило як закриті, так і відкриті питання задля отримання максимально повної інформації щодо особистих вражень від проходження курсу. Теоретичний рівень ґрунтувався на принципах синергетичного підходу, який дозволив розуміти процес вивчення навчальної дисципліни «Основи капеланства» як синергію процесів викладання та навчання. Також нами застосовуються принципи крос-культурності, поліконфесійності та релігійної толерантності.

Виклад основного матеріалу. Навчальний курс «Основи капеланства» викладається для здобувачів вищої освіти II курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Пенітенціарної академії України, які навчаються за спеціальністю 053 «Психологія». Запровадження цієї навчальної дисципліни

обумовлюється тим, що духовна сфера кожної особистості є потужним рушієм для подальшого розвитку і самовдосконалення, тому для майбутніх фахівців – психологів пенітенціарної системи – важливо вміти використовувати цей ресурс у професійній діяльності.

Курс «Основи капеланства» ознайомлює з історією та сучасністю пенітенціарного капеланства, містить теоретичні та практичні аспекти взаємодії з пенітенціарними капеланами, визначає шляхи співпраці з релігійними організаціями з метою ресоціалізації засуджених і докорінної зміни їхнього життя, надає необхідні теоретичні відомості та формує практичні компетентності, необхідні для спілкування із засудженими під час корекційної роботи.

У 2025/2026 навчальному році дві групи (очної та заочної форми навчання) здобувачів вищої освіти Пенітенціарної академії України вивчали курс «Основи капеланства». З метою дослідження думки здобувачів освіти щодо викладання та змісту цього курсу після завершення вивчення навчальної дисципліни викладач запропонував їм пройти анонімне анкетування, заповнивши гугл-форму. Опитування мало добровільний характер і тому одразу зазначимо, що не всі курсанти й студенти пройшли його. Також варто зауважити, що завдання для здобувачів очної та заочної форми навчання були неоднаковими. Це обумовлювалося передусім тим, що значна частина здобувачів освіти заочної форми навчання вже працюють в установах і мають досвід взаємодії з капеланом. Здобувачі денної форми навчання такого досвіду не мали.

Попри те, що, з одного боку, вивчення релігієзнавчих дисциплін є практично у всіх закладах вищої освіти і для багатьох здобувачів цей курс спочатку викликав незрозуміння й певний внутрішній протест, що було озвучено на першому занятті. Ще один промовистий факт – результати опитування, який свідчить, що у понад 71 % респондентів денної форми навчання змінилося ставлення до курсу протягом його вивчення (рис. 1).

У наступному питанні, чому саме змінилося ставлення, здобувачі пояснювали, що спочатку вважали не потрібним вивчення курсу, а потім дійшли висновку про доцільність ви-

вчення цієї навчальної дисципліни. Наприкінці курсу здобувачі писали есе на тему «Духовні аспекти ресоціалізації „за” чи “проти”?», в яких називали як позитивні, так і негативні сторони духовних аспектів процесу ресоціалізації. Проте в жодній роботі не було заперечення значення душпастирської опіки на процес ресоціалізації, що є свідченням того, що у професійній діяльності майбутні пенітенціарії враховуватимуть можливість використання цього фактору.

Чи змінилося Ваше ставлення до курсу "Основи капеланства" протягом навчального семестру?

7 відповідей

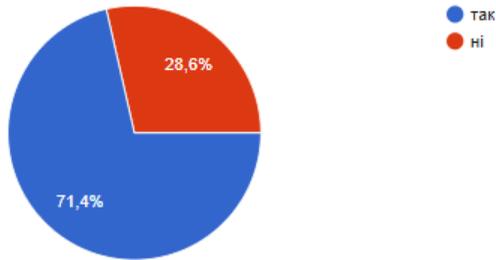

Рис. 1. Діаграма відповідей здобувачів освіти щодо ставлення до навчального курсу «Основи капеланства» наприкінці семестру (особисті дослідження автора)

Вивчення навчальної дисципліни розпочиналось із ознайомлення з історією та сучасністю душпастирської опіки в пенітенціарній системі України, а також особливості її здійснення в різних країнах світу.

Одним із засадничих принципів викладання курсу є практикоорієнтованість, відтак особливий акцент було зроблено на зустріч з пенітенціарними капеланами. Під час одного з практичних занять здобувачі вищої освіти мали змогу поспілкуватися з керівником відділу у справах душпастирства в Пенітенціарній системі України Патріаршої курії УГКЦ отцем Олегом Нестором. Священник поділився своїм понад 10-літнім досвідом душпастирської опіки в'язнів, зокрема й на посаді пенітенціарного психолога. У підсумковому анкетуванні здобувачі

відзначили цю зустріч надзвичайно важливою, оскільки вони мали змогу отримати відповіді щодо особливостей душпастирської опіки від людини, яка розуміє специфіку діяльності пенітенціарного психолога. Окрім того, Олег Нестор є співавтором книги «Я піду туди, куди ніхто не хоче», яка описує історію становлення і сучасний етап душпастирської опіки, який здійснюють представники УГКЦ в установах всієї України.

Ще одним заходом, який акцентував увагу на значенні духовної підтримки осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі, а також пенітенціарного персоналу, став воркшоп «Душпастирство в системі ДКВС: актуальний стан, проблеми, перспективи», приурочений Міжнародному дню капелана. Науковий захід об'єднав представників різних релігійних конфесій, які обмінювались досвідом капеланського служіння та душпастирської опіки в пенітенціарній системі, а також сучасних богословських поглядів на цей процес. Особливу зацікавленість викликали доповіді капеланів-практиків [1].

Окремий тематичний блок курсу містив релігієзнавчу складову. Зроблено огляд провідних світових релігій, відзначено динаміку релігійних процесів, а також їх вплив на формування державних ідеологій, особливо в умовах російсько-української війни. Значну увагу приділено формуванню релігійної толерантності й дотриманню етики міжкультурних взаємин і беззаперечного права кожної особистості на свободу совісті. У сьогочасних реаліях, зважаючи на поширення ідеології «руського міру», дуже важливо формувати базові знання про основу різних релігійних учень, щоб здобувачі освіти могли відрізнити, що притаманно тій чи іншій релігії, а які тези використовуються з метою маніпулювання людської поведінки, що може призвести до державних злочинів, зокрема такого явища як колабораціонізм, у тому числі ідеологічного. У деяких випадках це зумовлюється саме релігійним впливом. Сучасні релігієзнавчі дослідження свідчать, що доктрина «руського міру» суперечить догмам православного віровчення і є ідеологічною основою війни [5]. Саме тому знання основ віровчень у сучасних реаліях набуває стратегічного значення. Не-

обхідні ці знання й фахівцям пенітенціарної системи, які працюють як з колаборантами, так і з російськими полоненими.

Самі здобувачі вищої освіти також підкреслюють необхідність релігієзнавчих знань. Здобувачі заочної форми навчання, які мають досвід взаємодії з капеланами, акцентували, що саме релігієзнавчий компонент розширив й поглибив їхні знання про значення певних обрядів задля більш ефективної взаємодії з капеланами.

Оскільки курс «Основи капеланства» викладається для здобувачів освіти за напрямом підготовки «Психологія», окремий модуль було присвячено духовним цінностям як додатковому ресурсу, який може бути використано в діяльності пенітенціарного психолога. Здобувачам освіти була запропонована зустріч з практичним психологом однієї з військових частин, який поділився своїм досвідом взаємодії з капеланом під час психологічної реабілітації військовослужбовців. Також студенти та курсанти моделювали бесіди із засудженими, підбирали цитати духовного змісту, спрямовані на моральну підтримку процесу ресоціалізації, подолання внутрішніх конфліктів і пошуку внутрішніх ресурсів для якісного внутрішнього переродження й оновлення сенсу життя. Зокрема, концепція прощення є центральним елементом релігійних і духовних уявлень у християнстві та Біблії, де вона визначає не лише взаємини між людьми, а й взаємини з Богом. Прощення є як акт милосердя та любові Божої, що відкриває шлях до примирення, спасіння й духовного оновлення, що може стати рушієм ресоціалізації та гармонізації стосунків з суспільством.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі трансформації національної пенітенціарної системи вивчення курсу «Основи капеланства» є нагальним. У здобувачів вищої освіти впровадження цього курсу викликає певне внутрішнє нерозуміння, проте впродовж навчання абсолютна більшість курсантів і студентів визнають необхідність його вивчення, оскільки духовність та душпастирська опіка можуть стати потужним внутрішнім ресурсом для зміни світогляду засуджених та їхньої успішної ресоціалізації. Зустрічі з капеланами-практиками та участь у тематичних воркшопах стали ключо-

вими елементами навчання, які дозволили здобувачам глибше зрозуміти специфіку взаємодії. Особливу нагальність релігійно-навчального компонента дисципліни обумовлюється ворожими інформаційними впливами, зокрема поширенням маніпулятивних ідеологій (зокрема «руського міру»). З огляду на це релігійно-навчальна підготовка стає стратегічно важливою для фахівців, які працюють з різними категоріями осіб, зокрема колаборантами та військово-полоненими, задля запобігання ідеологічним маніпуляціям.

Перспективи подальших досліджень полягають у подальшому розробленні методичного забезпечення курсу та інтеграції духовних цінностей у корекційну роботу психологів пенітенціарної системи.

Список використаних джерел

1. Духовна опіка як ключова складова пенітенціарної реформи: у ПАУ відбувся воркшоп до Міжнародного дня капелана. *Пенітенціарна академія України*. URL: <https://surl.li/kojdxr> (дата звернення: 12.01.2026).

2. Когут В. Капеланство: в'язниця, армія, лікарня, поліція : підручник для капеланів та християн-волонтерів. Нововолинськ : Формат, 2023. 160 с.

3. Пантелей К., Гаранджа Р., Нестор О. Я піду, куди ніхто не хоче. Причинки до новітньої історії УГКЦ: капеланство у в'язницях. Львів : Колесо, 2024. 576 с.

4. Пахомов І. В. Міжнародний досвід духовного виховання засуджених. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2021. № 2 (7). С. 126–136.

5. Резолюція круглого столу «Богословські аспекти доктрини / ідеології “русского міра”». *Богословські аспекти доктрини / ідеології «русского міра»* : тези круглого столу. Київ : Київська православна богословська академія, 2024. С. 5–9.

6. Співак В. О. Окремі питання функціонування законодавства України про соціальне забезпечення капеланів у пенітенціарних установах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 50–54.

7. Щербина Н. Формування крос-культурної компетентності майбутніх фахівців ДКВС під час вивчення навчальної дисципліни «Основи капеланства». *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2025. № 2 (15). С. 239–248.

8. Spivak V. Relations of the state criminal and executive service of Ukraine with religious organizations. *KOŚCIÓŁ I PRAWO*. 2023. 12 (25), nr. 1, s. 107–122.

References

1. Penitentiary Academy of Ukraine (2026), *Spiritual care as a key component of penitentiary reform: a workshop for International Chaplain's Day was held at the PAU*, available at: <https://sur1.li/kojdxr> (accessed: 12 January 2026).

2. Kohut, V. (2023), *Chaplaincy: prison, army, hospital, police: a textbook for chaplains and Christian volunteers*, Format, Novovolynsk.

3. Pantelei, K., Harandzha, R., Nestor, O. (2024), I will go where no one wants to. Contributions to the modern history of the UGCC: prison chaplaincy, Koleso, Lviv.

4. Pakhomov, I. V. (2021), "International experience of spiritual education of convicts", *Scientific Bulletin of Sivershchyna. Series: Education. Social and Behavioral Sciences*, (2), pp. 126–136.

5. Resolution of the round table (2024), "Theological aspects of the „Russian world” doctrine/ideology", *Theological aspects of the "Russian world" doctrine/ideology: Round table abstracts*, Kyiv, Orthodox Theological Academy Kyiv, pp. 5–9.

6. Spivak, V. O. (2022), "Certain issues of the functioning of the legislation of Ukraine on social security of chaplains in penitentiary institutions", *Legal Scientific Electronic Journal*, (6), pp. 50–54.

7. Shcherbyna, N. (2025), "Formation of cross-cultural competence of future specialists of the State Penitentiary Service during the study of the discipline „Fundamentals of Chaplaincy”", *Scientific Bulletin of Sivershchyna. Series: Education. Social and Behavioral Sciences*, (2), pp. 239–248.

8. Spivak, V. (2023), "Relations of the state criminal and executive service of Ukraine with religious organizations", *Kościół i Prawo*, 12 (1), pp. 107–122.

Дата першого надходження статті до видання: 21.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 23.03.2026.